

Άγιος Νεκτάριος, άλλοι Άγιοι, και Μοτοβίλωφ περί ψυχής

«καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν». Γέν. Β' 7

Ἄς δούμε πρώτα σε συντομία, τι ονομάζουμε ψυχή ή πνεύμα. Από τη Γένεση (κεφ. Β' 7), παρατηρούμε ότι ο άνθρωπος αποκαλύπτεται **διπλός κατά τη φύση**. Τη διπλή αυτή φύση την έδωσε ο Θεός (έπλασε ο Θεός...και ενεφύσησε). Σωματικά ο άνθρωπος πλάσθηκε από χόμα, ενώ επιπρόσθετα ο Θεός ενεφύσησε σ' αυτόν πνοή ζωής, δηλαδή του έδωσε **πνεύμα**, το οποίο ονομάζει και **ψυχή ζώσα**, διότι κατ' εξοχήν η ψυχή θεωρείται ζώσα, ως μη αποθνήσκουσα σε αντίθεση προς το σώμα το οποίο, μετά την παράβαση των πρωτοπλάστων, ο Θεός διέταξε να πεθαίνει. Από τη δημιουργία του πρώτου ανθρώπου οι λέξεις **ψυχή** και **πνεύμα** χρησιμοποιούνται εξ' ίσου για να δηλώσουν το αποτέλεσμα από το εμφύσημα της ζωής.

Κατά τον **Μεγάλο Αθανάσιο** δεν πρέπει να συγχέεται ο Θεός, ή η ενέργειά Του, με την ψυχή, δηλαδή το αποτέλεσμα αυτής της θείας ενεργείας. Αναφέρει μάλιστα ότι αν δεχθούμε, όπως κάποιοι αιρετικοί ή ακόλουθοι άλλων θρησκείων, ότι η ψυχή του ανθρώπου είναι μέρος του Θεού, τότε φθάνομε σε πολλά άτοπα συμπεράσματα. Ένα από αυτά είναι ότι ενώ ο Θεός είναι τέλειος, απαθής, ανενδεής (χωρίς οποιαδήποτε ανάγκη), άτρεπτος και αναλλοίωτος, η ψυχή μας αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στο καλό και το κακό, την αρετή και την κακία, την πίστη και την απιστία, και χρειάζεται να τρέφεται με λογική τροφή, όπως μελέτη θείων λόγων και προσευχή για να αποκτάει την γνώση και θεία παρηγοριά που χρειάζεται:

«Ἄλλὰ μηδεὶς ὑπονοεῖτω, ὅτι τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἄνθρωπῳ, ἐκεῖνο ἐγένετο ψυχὴ· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ψυχὴν ἐδημιούργησεν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα ψυχὴ ἐν τῷ ἄνθρωπῳ, τάχα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ ψυχὴ ἔμελλεν εἶναι. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διὰ τί οὐκ ἔστι πάντοτε ἀναλλοίωτος, ἄτρεπτος, ὡσπερ ὁ Θεός; ἐκεῖνος γὰρ λέγει ὅτι· «Αὐτὸς ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι.» Ἡ δὲ ψυχὴ ποτε μὲν οὔσα μωρὰ, ποτὲ δὲ φρόνιμος· καὶ ποτε μὲν ἁμαρτωλὸς, ποτὲ δὲ δικαία· καὶ ἄλλοτε πιστὴ, καὶ ἄλλοτε ἄπιστος· καὶ ποτε μὲν ἀγνοοῦσα, ποτὲ δὲ γινώσκουσα· καὶ ποτε μὲν πρόθυμος οὔσα, ποτὲ δὲ ὀκνηρά. Ταῦτα ἔχουσα, πῶς δύναται λέγεσθαι ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Τὸ δὲ ἐμφύσημα ἐκεῖνο, ψυχὴν ἐδημιούργησεν ἐν τῷ ἄνθρωπῳ, λογικὴν καὶ νοεράν»¹.

Η ψυχή του ανθρώπου είναι λογική και νοερά, και για τον λόγο αυτό πρέπει να διακρίνεται από αυτή των κτηνών, διότι αυτά έλαβαν ψυχή γήϊνη, όχι βέβαια από την τύχη, κατά τη θεωρία της εξέλιξης, αλλά κατόπιν θείου προστάγματος:

«Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγένετο οὕτως. 21 καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζῶων ἔρπετων, ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά. 22 καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεός, λέγων· ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς. 23 καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη. 24 Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἔρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος. καὶ ἐγένετο οὕτως. 25 καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν καὶ πάντα τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά.» (Γέν. κεφ. 1^ο).

Η ψυχή του ανθρώπου έχει υπαρξιακές αναζητήσεις, συλλαμβάνει την έννοια του Δημιουργού και άλλα υψηλά νοήματα, και γιαυτό το λόγο δημιουργήθηκε αθάνατος, ενώ των κτηνών η ψυχή επειδή είναι γήϊνη επιζητεί τα γήϊνα, και πεθαίνει μαζί με το σώμα

ο Μέγας Αθανάσιος

¹ Μεγάλου Αθανασίου, «Περί όρων», από την ενότητα «περί ψυχής και νοός».

επιστρέφουσα στη γη από την οποία, όπως και εκείνο, προέρχεται. Επεξηγεί ο Μέγας Αθανάσιος:

«Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ νοερῶς τὰ ἄνω φαντάζεται, καὶ τὰ ἐκεῖθεν ζητεῖ καὶ ὀρέγεται καὶ ποθεῖ, ὅτι ἐκεῖθεν ἔχει τὴν δημιουργίαν. Ἡ δὲ τῶν ἀλόγων, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπίγειος οὖσα, τὰ ἐπίγεια μόνον ζητεῖ· διὸ καὶ συναποθνήσκει τῷ σώματι. **Τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ, αἰείζως ὑπάρχει καὶ ἀτελεύτητος**».

Ἡ ψυχὴ του ἀνθρώπου διαιρεῖται (ερευνητικὰ μόνον, ἐνῶ εἶναι ἀδιαίρετη κατὰ τὴν οὐσίαν), σε 3 μέρη, **λογικόν, θυμικόν, καὶ ἐπιθυμητικόν**:

«Ἔχει δὲ ἡ ψυχὴ τρία μέρη, λογικόν, θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν. Καὶ διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ μέρους ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· διὰ τοῦ θυμικοῦ μέρους ὀργίζεται τοῖς δαίμοσιν, ἀνδριζομένη κατ' αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἐπιθυμεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ. **Ἔχει δὲ ὁ ἄνθρωπος αἰσθήσεις πέντε σωματικὰς, καὶ πέντε ψυχικὰς**· αἱ σωματικαὶ μὲν εἰσιν· ὄρασις, ἀκοή, ὄσφρησις, γεῦσις, καὶ ἀφή... τῆς δὲ ψυχῆς τὰ αἰσθητήριά εἰσι ταῦτα· νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, καὶ αἴσθησις»².

Και οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διαιρούσαν ὁμοίως τὴν ψυχὴν, σε λογικόν, θυμικόν, καὶ ἐπιθυμητικόν. Ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος ἀναφέρει: «Πλάτων Ἀθηναῖος ...τὴν ψυχὴν δὲ ἀγέννητον καὶ ἀθάνατον καὶ θεῖαν λέγει, εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικόν θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν.» (Πανάριον, τόμος 3^{ος}).

Ὁ Ἡράκλειτος κατακρίνει τὸν Πλάτωνα διότι αὐτὴ τὴν διαίρεση τὴν ἐγκολπώθηκε ἀπὸ τὸν Ὀμηροῦ: «Πάλιν οὖν ὁ πρὸς Ὀμηρον ἀχάριστος ἐν τῇ πολιτείᾳ Πλάτων ἐλέγχεται διὰ τούτων τῶν ἐπῶν τὸ περὶ τῆς ψυχῆς δόγμα νοσφισάμενος ἀπ' αὐτοῦ. Τὴν γὰρ ὅλην ψυχὴν διήρηκεν εἰς γένη δύο, τὸ τε λογιστικόν καὶ τὸ ἄλογον ὑπ' αὐτοῦ προσαγορευόμενον. Τοῦ δ' ἀλόγου μέρους ἰδικωτέραν ὑφίσταται διαίρεσιν, εἰς δύο μερίζων, καὶ τὸ μὲν ἐπιθυμητικόν ὀνομάζει, τὸ δ' ἕτερον **θυμοειδές**» (Ἡρακλείτου Ὀμηρικὰ προβλήματα, εἰς ἃ περὶ θεῶν Ὀμηρος ἠλληγόρησεν, κεφ. 17).

Στα περὶ ψυχῆς πάντως δὲν φρονεῖ ὁ Πλάτων τα αὐτὰ μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀγίων Πατέρων. Δέχεται τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν μετεμψύχωση, τὴν ὁποία κατεδίκασε ἡ Ἐκκλησία. Κάποιοι αἰρετικοὶ μὴ προσέχοντας μόνον στὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὁδηγήθηκαν ἀπὸ τὸν υπερτονισμό τῆς ἐννοίας τοῦ «**αλόγου**» τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων γιὰ τὸ ἐπιθυμητικόν καὶ θυμικόν, στὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς εἶναι ὁμοίως μετὰ τὰ κτήνη προέλευσης καὶ οὐσίας, καὶ κατὰ συνέπεια θνητό! Ἀντίθετα εἶδαμε πρὶν ὅτι ὁ Μέγας Αθανάσιος θεωρεῖ πολὺ χρήσιμη πνευματικὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν τῶν δύο μερῶν: «διὰ τοῦ θυμικοῦ μέρους ὀργίζεται τοῖς δαίμοσιν, ἀνδριζομένη κατ' αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἐπιθυμεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ». Καὶ βέβαια ἐπειδὴ καὶ τὰ τρία μέρη συναποτελοῦν ἀδιαίρετως τὴν μίαν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἐπεταί ὅτι δὲν εἶναι κάποιο ἀπὸ αὐτὰ θνητό. Ὑπάρχουν ἀνάλογα μετὰ τὴν προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καλὲς ἐπιθυμίαι καὶ κακὲς, ὁμοίως καὶ θυμὸς καλὸς καὶ θυμὸς κακός.

Παράδειγμα θείας ἐπιθυμίας εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ Κυρίου νὰ συμφάγει μετὰ τῶν Μαθητῶν γιὰ τελευταία φορὰ πρὶν τὰ Ἅγια Πάθη:

«Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι συν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τούτο τὸ πάσχα φαγεῖν μετ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν». (Λουκ. Κβ' 14-15). Ὑπάρχουν καὶ ἀμαρτωλὲς κατακριτέαι ἐπιθυμίαι:

«Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρός τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρός ὑμῶν θέλετε ποιεῖν». (Ἰωάν. Η' 44). Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιθυμίαι τῶν βιωτικῶν πραγμάτων εἶναι κατακριτέαι, εἰδικὰ ἀνδὲν ὑπάρχει μέτρο σ' αὐτὰς, γιὰτὶ ἐξαπατοῦν τὸν ἀνθρώπου:

«...καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλοῦτος καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσι τὸν λόγον, καὶ ἀκαρπὸς γίνεται». (Μάρκ. Δ-19). Ἐπίσης: **«Ἄλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας».** (Ρωμ. ΙΓ' 14). Ὁμοίως: **«Λέγω δε, πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελήσητε. Ἡ γὰρ σαρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τὸ πνεύματος, τὸ δε πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς».** (Γαλ. Ε' 16).

Ὑπάρχει θυμὸς ἀνωφελὴς καὶ κακός, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἡρώδη:

² Μεγάλου Αθανασίου, «Περὶ ὄρων», ἀπὸ τὴν ἐνόητα «περὶ ψυχῆς καὶ νοός».

«Τότε Ηρώδης ιδών ότι ενεπαίχθη υπό των μάγων, εθυμώθη λίαν, και αποστείλας ανείλε πάντας τους παίδας τους εν Βηθλεέμ». (Ματθ. Β´ 16). Ομοίως:

«Ακούσαντες δε και γενόμενοι πλήρεις θυμού έκραζον λέγοντες· μεγάλη η Άρτεμις Εφεσίων». (Πρ Ιθ-28). Ο καλός θυμός βοηθάει στην έγκαιρη και σωστή επιτέλεση του αγαθού, ή την αντιμετώπιση με ορμή και αμεσότητα της κακίας των δαιμόνων, και για το λόγο αυτό δέον να αποφεύγεται η αντίθετη κατάσταση, που συνήθως ονομάζεται αθυμία: **«Οι πατέρες μη ερεθίζετε τα τέκνα υμών, ίνα μη αθυμώσιν».** (Κολ. Γ´ 21). Ο ίδιος ο Θεός, κατά τας Γραφάς, εμφανίζεται (ανθρωποπαθώς) μετά καλού θυμού, να αποδίδει δικαιοσύνη άμεσα, πριν την τελική κρίση, για να σταματήσει την κακία των Αντιχρίστων δυνάμεων: **«Ει τις προσκυνεί το θηρίον και την εικόνα αυτού, και λαμβάνει το χάραγμα επί του μετώπου αυτού η επί την χείρα αυτού, και αυτός πίνεται εκ του οίνου του θυμού του Θεού».** (Αποκ. ΙΔ´ 9-10).

Η διπλή φύση των ανθρώπων:

Στους μετά τους πρωτοπλάστους ανθρώπους υπάρχει η ίδια μ' αυτούς, διπλή φύση (ψυχή και σώμα). Και για το μεν σώμα συμφωνούν όλοι ότι λαμβάνεται από τους γονείς, ενώ για την ψυχή υπήρξαν 3 κυρίως θεωρίες για τον τρόπο που δίνεται στον κάθε άνθρωπο:

1^η η αιρετική του Ωριγένη που θέλει τις ψυχές να προϋπάρχουν, και μετά να δίνονται κατά τη γέννηση στον κάθε άνθρωπο. 2^η η αποδεκτή από τους πλείστους των Πατέρων, ότι ο Θεός συνδημιουργεί την ψυχή του κάθε ανθρώπου, κατά τρόπο που αυτός γνωρίζει, συγχρόνως με το σώμα. Και 3^η η δεχόμενη τις ψυχές των απογόνων του Αδάμ ως περιεχόμενες δυνάμει μέσα στην ψυχή του Αδάμ αρχικά, και δια της γεννήσεως μεταδιδόμενες στον καθ' ένα εξ αυτών. Αυτή τη δέχτηκαν κάποιοι δυτικοί Πατέρες, όπως ο Τερτυλλιανός, ο Ιερώνυμος και Αναστάσιος ο πρεσβύτερος, αλλά τελικά δεν καθιερώθηκε. Ο άγιος Νεκτάριος λέγει:³

«Τρεις είναι αι γνώμαι ως προς την γένεσιν της ψυχής των απογόνων του πρώτου ανθρώπου· πρώτον η περί προϋπάρξεως των ψυχών (praeexistentia praeexistentianismus), δεύτερον η περί δημιουργίας (creatianismus) και τρίτον η περί μεταδόσεως ή περί μεταλαμπαδεύσεως αυτών. (generatianismus ή traducianismus). Κατά την πρώτην γνώμην, ην είχεν ο Ωριγένης και οι πλατωνίζοντες, κατασκηνούσιν εν τοις γεννομένοις ανθρώποις αι προϋπάρχουσαι ψυχαί. Την δοξασίαν ταύτην κατεδίκασεν η Εκκλησία. Κατά την δευτέραν γνώμην, ο Θεός συνδημιουργεί την ψυχήν εκάστοτε, καθόν οίδε τρόπον και λόγον. Την δοξασίαν ταύτην ήσπάζοντο πολλοί των πατέρων...

Η τρίτη δε τέλος γνώμη, καθ' ην αι ψυχαί πάντων των μετά τον Αδάμ ανθρώπων προϋποτίθενται ως περιεχόμεναι δυνάμει εν τη ψυχή αυτού, και δια της γεννήσεως μεταδίδονται ή μεταλαμπαδεύονται εις τους απογόνους δεν εύρεν υποδοχήν εν τη Εκκλησία. Την δοξασίαν ταύτην είχαν δυτικοί τινες πατέρες, ως ο Τερτυλλιανός, ο Ιερώνυμος και Αναστάσιος ο πρεσβύτερος...»

Και ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός την γνώμη των Πατέρων προβάλλει:

«Ιωάννης ο Δαμασκηνός την του Ωριγένους δόξαν αναιρών διδάσκει, ότι αμφοτέρα τα τον άνθρωπον αποτελούντα στοιχεία, το σώμα και η ψυχή, συγχρόνως δημιουργούνται υπ' αυτής της αρχικής Αιτίας, λέγων, ότι ο Θεός «εκ γης μεν το σώμα διέπλασσε, ψυχήν δε λογικήν και νοεράν δια του οικείου, εμφυσήματος έδωκεν αυτώ. Άμα (συγχρόνως) δε το σώμα και η ψυχή πέπλασται· ου το έν πρότερον το δε ύστερον».

Για την ψυχή, στην Παλ. Διαθήκη και τους Πατέρες:

— **«Ψυχή ευλογημένη πάσα απλή»** (Σολομώντος).

— **«Η καταστροφή των παρανόμων κακή, τη γαρ ασεβεία την εαυτών ψυχήν αφαιρούνται»** (του αυτού).

— **«Ψυχής θησαύρισμα, σώματος ένδεια· τούτου γαρ πλουτούντος εκείνη πένεται· δέχεται μεν γαρ ζώην εκ της ψυχής το σώμα, μεταλαμβάνει δε αληθόνος από του σώματος η ψυχή»** (Βασιλείου).

— **«Αίματι και πνοή κρατείται η ψυχή· τούτων γαρ εκλειπόντων αναχωρεί και η ψυχή»** (του αυτού).

³ «Περί αθανασίας ψυχής και ιερών μνημοσύνων», Αγίου Νεκταρίου, έκδοση Νεκτ. Παναγοπούλου.

- «Ου μόνον άγγελοι τα καθ' ημάς βλέπουσιν, αλλά και πάντων αγίων ψυχαί» (του αυτού).
- «Τρέφεται μεν δια ψυχής σώμα, κοινωνεί δε δια σώματος πάθους η ψυχή».
- «Διπλούς ο άνθρωπος, εκ ψυχής συνεστώσ και σώματος». (Βασιλείου).
- «Σεαυτόν γνώθι όστις ει, ότι διπλούς άνθρωπος καθέστηκας εκ ψυχής και σώματος συγκείμενος». (Κυρίλ. Ιεροσολ.)
- «Ψυχή εστίν ουσία τις ασώματος και αθάνατος». (Χρυσοστ.).
- «Ψυχή εστίν ουσία γεννητή, ουσία ζώσα νοερά». (του αυτού).

Ο Άγιος Νεκτάριος τονίζει ότι οι όροι «**ψυχή**» και «**πνεύμα**» στην Αγία Γραφή και στους Πατέρες **τίθενται με ταυτόσημο νόημα**:

«Περί της ταυτότητος της εννοίας των λέξεων πνεύματος και ψυχής· εκ των Αγίων Γραφών και των Πατέρων της Εκκλησίας, και ανασκευή της περί τρισυνθέτου θεωρίας (κεφ. ε΄).

Εν τη Καινή Διαθήκη τίθενται παραλλήλως ως ταυτόσημοι και συνώνυμοι αι κατηγορούσαι την πνευματικήν του ανθρώπου φύσιν λέξεις **ψυχή** και **πνεύμα**, ως τίθενται παραλλήλως και αι την χοϊκήν» αυτού υπόστασιν δηλούσαι λέξεις, **σαρξ** και **σώμα**. Τίθενται δε αμφότερα αδιαφόρως, προς δήλωσιν θατέρου των συστατικών του ανθρώπου.

Πλείστα χωρία της Καινής Διαθήκης απαντώσιν έχοντα την μίαν λέξιν αντί της ετέρας δηλωτικήν πάντοτε της αυτής εννοίας· ενίοτε δε τηρείται αναφορά τις, των λέξεων των δηλωτικών την πνευματικήν φύσιν, προς τας λέξεις τας σημαίνουσας την υλικήν υπόστασιν, ως επί παραδείγματι· οσάκις αναφέρεται η λέξις πνεύμα, ακολουθεί ως αντίστοιχος η λέξις σαρξ· οσάκις δε φέρεται η λέξις ψυχή, ακολουθεί η λέξις σώμα· ως «το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής», ή «η σαρξ επιθυμεί κατά του πνεύματος, το δε πνεύμα κατά της σαρκός». Επίσης:

«Το πνεύμα σάρκα και οστά ουκ έχει καθώς Εμέ θεωρείτε έχοντα». «Καθαρίσωμεν εαυτούς αδελφοί από παντός μολυσμού σαρκός και πνεύματος επιτελούντες αγιωσύνην Θεού». «Ο σπείρων εις την σάρκα εαυτού εκ της σαρκός θερίσει φθοράν, ο δε σπείρων εις το πνεύμα, εκ του πνεύματος θερίσει ζωήν αιώνιον». Και εν άλλοις· «Μη μεριμνάτε τη ψυχή υμών τι φάγητε, ή τι πίητε, μηδέ τω σώματι υμών τι ενδύσησθε· ουχί η ψυχή πλείον εστί τής τροφής, και το σώμα του ενδύματος;» και αύθις· «μη φοβείσθε από των αποκτενόντων το σώμα, την δε ψυχήν μη δυναμένων αποκτείναι· φοβήθητε δε μάλλον τον δυνάμενον ψυχήν και σώμα απωλέσαι εν τη γεέννη»· αλλαχού δε πάλιν η αναφορά αυτή δεν τηρείται· ως «δοξάσατε δη τον Θεόν εν τω σώματι υμών και εν τω πνεύματι υμών»· εν ετέρω δε λέγει· «έν σώμα και έν πνεύμα, καθώς και εκλήθητε επ' ελπίδι της κλήσεως υμών»·

Στις νεκρώσιμες ακολουθίες η Εκκλησία ψάλλει· «**Μετά πνευμάτων δικαίων τετελειωμένων, τας ψυχάς των δούλων Σου, Σώτερ ανάπαυσον φυλάττων αυτάς εις την μακαρίαν ζωήν την παρά Σοι, φιλόανθρωπε**»· όπου φαίνεται, ότι πνεύμα και ψυχήν η Εκκλησία δεν διακρίνει απ' αλλήλων ως διάφορα, αλλά θεωρεί ως εν και το αυτό.

Αν και ο άνθρωπος είναι διπλός από ψυχή και σώμα, πολλές φορές στη Γραφή εμφανίζεται προστιθέμενο στην ορολογία αυτή και η λέξη πνεύμα, οπότε τότε έχει άλλο νόημα ο όρος ψυχή, όπως και ο όρος πνεύμα. Αυτό δεν ήταν άγνωστο στους πατέρες της Εκκλησίας, και ο Άγιος Νεκτάριος εξηγεί αυτή την ορολογία. Δυστυχώς υπήρξαν κάποιοι που θεολογούσαν αυτοσχεδιάζοντας, όπως ο Απόστολος Μακράκης, που υποστήριξε την θεωρία του τρισυνθέτου, εννοώντας σαν τρίτο συστατικό του ανθρώπου το πνεύμα (με την έννοια χάρισμα του Θεού) στον άνθρωπο.

Να θυμηθούμε από το βίο του **Αγίου Παΐσιου ή Παναγή Μπασιά⁴** (1801-1888), από την Κεφαλληνία, ότι όταν κάποτε προβληματιζόταν ο Αρχιμανδρίτης π. Ευσέβιος Ματθόπουλος, ιδρυτής της αδελφότητας «Ζωή», για το θέμα του τρισυνθέτου, που άλλοι συμφωνούσαν και άλλοι όχι, επισκέφθηκε το Ληξούρι για να συναντήσει τον Άγιο Παναγή.

⁴ Από το βιβλίο «Άγιος Παναγής Μπασιάς», πρωτοπρ. Σ. Γκέλλη, 1987.

Εκεί περπατώντας, βλέπει να τον πλησιάζει με γρήγορο βήμα άγνωστός του ιερέας με ασκητική εμφάνιση, ο οποίος χωρίς χαιρετισμό ή άλλο πρόλογο άρχισε να του λέει: «**Δύο, δύο και όχι τρία**», και απομακρύνθηκε. Δηλ. **δύο** είναι τα συνιστώντα τον άνθρωπο.

Από τον Μοτοβίλωφ⁵ μαθαίνουμε ότι σε κάποιο όραμά του, μια φωνή του λέει:

«Εσύ από τότε πού έγινες δώδεκα χρόνων άρχισες να ισχυρίζεσαι ότι ο άνθρωπος είναι **τριμερής** - αποτελείται από **πνεύμα, ψυχή και σάρκα**. ο δάσκαλος σου στο σχολείο πρωθιερέας σε τιμωρούσε γι' αυτό πού έλεγες και σε θεωρούσε αιρετικό. Αλλά ο Θεός σε δίκαιωσε μέσω Αμβροσίου αρχιεπισκόπου Καζάν και Σβιάσκ⁶ και έδειξε ότι ή άποψη σου αυτή ήταν σωστή». Λίγο παρακάτω (σελ. 87), διευκρινίζεται:

«**Αυτό είναι το ανθρώπινο πνεύμα**, μου είπε Εκείνος, και το έχει κάθε άνθρωπος. Έτσι πλάστηκε ο άνθρωπος από τον Θεό με ψυχή και πνεύμα... Αν λέει ο Απόστολος Παύλος ότι υπάρχουν άνθρωποι πού δεν έχουν πνεύμα, αυτό δεν σημαίνει ότι πραγματικά δεν έχουν πνεύμα αλλά ότι αυτό το πνεύμα τους δεν έχει αναπτυχθεί εξ αιτίας της απροσεξίας πού δείχνουν για τον εσωτερικό τους οίκο, όπου όρισε ο Θεός να είναι η κατοικία Του. Εκεί στο ανθρώπινο πνεύμα βρίσκεται ο θρόνος του Θεού».

Από τα παραπάνω φαίνεται καθαρά ότι το πνεύμα για το οποίο μιλάει εδώ ο Μοτοβίλωφ είναι κατ' αρχάς ανθρώπινο: «**Αυτό είναι το ανθρώπινο πνεύμα**». Συνεπώς δεν συντρέχει λόγος να μπερδεύονται τα λόγια του με τις δοξασίες των Μακρακιστών, αλλά και άλλων προγενεστέρων αιρετικών, που θεωρούσαν το πνεύμα σαν το χάρισμα του Αγίου Πνεύματος στον άνθρωπο, και έτσι θεωρούσαν τον άνθρωπο σαν **τρισύνθετο**, δηλ. αποτελούμενο από σώμα, ψυχή και (άγιο) πνεύμα.

Τα συστατικά του ανθρώπου είναι πράγματι **δύο** κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας (ψυχή και σώμα). Μπορεί να δοθεί έμφαση στο νοερό της ψυχής, το οποίο ονομάζεται πνεύμα, όχι ανταγωνιστικά προς το δισύνθετο του ανθρώπου όπως το θέτει, σαν προσωπική κρίση μάλλον ο Μοτοβίλωφ, και τότε υπό προϋποθέσεις αναφερόμαστε σε σώμα, ψυχή και πνεύμα. **Τότε το πνεύμα, ως ανήκον στην ψυχή, δεν είναι ανεξάρτητο συστατικό του ανθρώπου**. Ψυχή και πνεύμα, σαν γενικές έννοιες ταυτίζονται, όπως είδαμε, και μόνο ενίοτε σε σχέση με το νόημα των συμφραζομένων μπορεί να διακριθεί το πνεύμα, σαν η υψηλότερη ενέργεια της ψυχής. Ας δούμε εν συντομία τι λέγει ο Άγιος Νεκτάριος⁷.

Ο **Άγιος Νεκτάριος** αναφερόμενος στην ερμηνεία, υπό του **Μεγάλου Αθανασίου** του Αποστολικού ρητού (επιστ. προς Θεσ.) «**Ο Θεός αγιάσαι υμάς ολοτελείς, και ολόκληρον υμών το πνεύμα και η ψυχή και το σώμα αμέμπτως εν τη παρουσία του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού τηρηθείη**», λέγει τα εξής:

«**Πνεύμα μεν ουν έδειξε το αγιαζόμενον, όπερ εστί ο νους ο ανθρώπινος, ψυχήν δε μετά τούτο το “επιθυμητικόν”, και σώμα “σκήνος το γήϊνον”, ώστε κατά ταύτην την διαίρεσιν, τρία είναι (τα συναποτελούντα) τον άνθρωπον τον γηγενή, το νοερόν, το επιθυμητικόν, το σωματικόν.**

Σαφώς λοιπόν ο θείος Πατήρ (Μ. Αθανάσιος) λέγει, ότι πνεύμα λέγων ο Απόστολος δείκνυσι και νοεί το αγιαζόμενον πνεύμα, όπερ εστί ο νους ο ανθρώπινος, και ουχί το Άγιον του Θεού πνεύμα· ψυχήν δε λέγων εννοεί το επιθυμητικόν της ψυχής, και σώμα το γήϊνον σκήνος. Κατ' αυτήν λοιπόν λέγει την διαίρεσιν (καθ' ην πνεύμα ο ανθρώπινος νους και ουχί το Άγιον Πνεύμα) τρία τινά είναι (χαρακτηρίζουν) τον άνθρωπον τον γηγενή, το νοερόν, το επιθυμητικόν, το σωματικόν. Νοεί δηλονότι ο θείος Πατήρ δια των όρων «νοητικόν και επιθυμητικόν» τας την μίαν ψυχήν συνιστώσας δύο αυτής δυνάμεις...»

Είναι καταφανές επομένως, ότι δεν μιλάμε για 3 συστατικά του ανθρώπου, εφ' όσον και το **πνεύμα (νοερόν της ψυχής)** και η **ψυχή (σύντομη έκφραση, στην περίπτωση αυτή, των επιθυμιών της ψυχής)** είναι δυνάμεις της μιας αδιαιρέτου, κατά την ουσία της, ψυχής. Είναι δηλαδή αυτή μια διαίρεση με την οποία μελετάμε την ψυχή, όπως είδαμε ότι

⁵ «Αποκαλυπτικό υπόμνημα», έκδοση Ορθοδόξου Κυψέλης Δεκ. 2005, σελ.86 και 87.

⁶ Αρχιεπίσκοπος Αμβρόσιος Προτάσοβ (1762-1831) - πρύτανης της θεολογικής ακαδημίας της Αγίας Πετρούπολης.

⁷ «Περί αθανασίας ψυχής και ιερών μνημοσύνων», Αγίου Νεκταρίου, έκδοση Νεκτ. Παναγοπούλου.

οι Πατέρες, χρησιμοποιούν ενίοτε και την κατά τον Πλάτωνα διαίρεση σε τρεις δυνάμεις: **λογικό, επιθυμητικό, και θυμικό.**

Κατά το Μεγάλο Αθανάσιο η ψυχή μπορεί, από αμέλεια του ανθρώπου, να κινείται με εμπάθεια, από κάποιο από τα **5 πάθη**: «Περὶ δὲ ψυχῆς λέγομεν, ὅτι εἰσὶ πέντε πάθη ἐν αὐτῇ, ἅτινα ψυχικὰ πάθη καλοῦνται. Εἰσὶ δὲ ταῦτα, ὀργή, λύπη, φόβος, φροντίς, καὶ φθόνος».

Οι κατώτερες, φιλοζωϊκές και φίλαυτες επιθυμίες ονομάζονται επίσης “ψυχή”, κατ’ αντιδιαστολή του νοερού της ψυχής, το οποίο τότε αναφέρεται ιδιαιτέρως ως νους ή πνεύμα. Όσοι κατακρίνονται διότι δεν αξιοποίησαν τις νοερές τους δυνάμεις, ονομάζονται **ψυχικοί⁸ ή μη έχοντες πνεύμα⁹**. Σ’ αυτήν την περίπτωση απουσιάζει και η αγιαστική χάρη του Θεού, δηλ. το Πνεύμα (με Π κεφαλαίο). Ο Άγιος Νεκτάριος συνεχίζει τονίζοντας:

Κατ’ αυτήν λοιπόν λέγει την διαίρεσιν (και ουχί κατ’ άλλην) τρία είναι (τα χαρακτηρίζοντα) τον γηγενή άνθρωπον, **ουδαμῶς δε λέγει, ότι το πνεύμα του Θεού, η ανθρωπίνη ψυχή και το σώμα αποτελούσι τρία του ανθρώπου συστατικά.** Τον ανθρώπινον λοιπόν νουν ονομάζει πνεύμα ο θείος Πατήρ, ο δε ανθρώπινος νους, όπως και αν ερμηνεύση τις αυτόν είναι ανθρώπινος νους και ουχί Πνεύμα Άγιον. Δια της ερμηνείας δε ταύτης ο κλεινός Αθανάσιος **αποκρούει την τρίτην του ανθρώπου διαίρεσιν υπό την έποψιν των συστατικών ως τριών**, και υποστηρίζει την διττήν, την εκ σώματος και ψυχής, ως και αλλαχού ο αυτός διαρρήδην ορίζει λέγων : **«Διχῆ (στα δύο) διαιρείται ο άνθρωπος».**

Συμπερασματικά, μόνο όταν γίνει δεκτή η από δύο συστατικά (ψυχή και σώμα) σύσταση του ανθρώπου, μπορούμε να επεκταθούμε αναλυτικότερα σε νοερόν ψυχής (πνεύμα), κατώτερες επιθυμίες της ίδιας ψυχής (ψυχή) και σώμα.

Οι επιθυμίες της ψυχής, οι φιλοζωϊκές και φίλαυτες, ονομάζονται και από μόνες τους “ψυχή” επειδή η ψυχή δίνει ζωή στο ανθρώπινο σώμα, και επομένως συντηρεί τον όλο άνθρωπο σ’ αυτόν τον πρόσκαιρο υλικό κόσμο. Κατά συνέπεια αυτοί που όλες τις ψυχικές τους δυνάμεις, λόγω απιστίας στο λόγο του Θεού, τις δίνουν στην προσπάθεια μακροημέρευσης και καλοπέρασης πάνω στη γη, κατακρίνονται:

«Ὅς γὰρ ἀν θέλη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἀν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος κερδήσας τὸν κόσμον ὅλον, ἐαυτὸν δὲ ἀπολέσας ἢ ζημιωθεῖς;» (Λουκ. Θ 24-25). Ακόμη:

«Μνημονεύετε τῆς γυναικὸς Λωτ. Ὅς ἐάν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὅς ἐάν ἀπολέσῃ αὐτήν, ζωογονήσῃ αὐτήν». (Λουκ. Ιζ-32). Ακόμη:

«Ὁ ευρῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ ευρήσει αὐτήν». (Ματθ. Ι 39).

Αυτός που δεν λογαριάζει την δική του ζωή, κινδυνεύοντας για την αγάπη του Θεού και των συνανθρώπων του, όπως ο Απόστολος Παύλος, αν και ζει στην πρόσκαιρη αυτή ζωή, εν τούτοις θεωρείται ότι αποθνήσκει καθημερινά:

«Τι και ημεῖς κινδυνεύομεν πάσαν ὥραν; καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω...» (Α΄ Κορ. Ιε 30). Στον μέγιστο βαθμό, μπορεί η απάρνηση του εαυτού μας να προκαλέσει την απώλεια της ζωής μας, όπως στην περίπτωση του Σταυρικού θανάτου του Κυρίου για την σωτηρία του ανθρώπου. Τότε “ψυχή” και “ζωή” σαν νοήματα ταυτίζονται:

«Ὡσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντί πολλῶν». (Ματθ. Κ 28). Ομοίως:

«Εγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ὁ ποιμὴν ὁ καλός τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων». (Ιωάν. Ι 11).

«Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς οφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τίθεναι». (Ιωάν. 1^η Γ 16).

παρουσίαση: Λεόντιος Μοναχός Διονυσιάτης

⁸ «**ψυχικός** δε άνθρωπος ου δέχεται τα του Πνεύματος του Θεού. μωρία γαρ αυτώ έστι, και ου δύναται γνῶναι, ότι πνευματικῶς ανακρίνεται». (Α΄ Κορ. Β-14).

⁹ «ότι έλεγον υμίν ότι εν εσχάτω χρόνω έσονται εμπάικται κατά τας εαυτών επιθυμίας πορευόμενοι των ασεβειών. Ούτοι εισίν οι αποδιορίζοντες, **ψυχικοί, Πνεύμα μη έχοντες.** (Επιστ. Ιούδα 18-19).